

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

1895-1896 Ermeni İsyancıları Sırasında Sivas Polisinin Faaliyetleri
Activities of Sivas Police During the Armenian Revolts of 1895-1896

Olçay KAHRAMAN

Dr. Öğr. Üyesi, Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
olcaykahraman0103@gmail.com
Orcid ID: 0000-0001-7320-6403

Yasin KOZAK

Dr., Araştırmacı
Yazy46@gmail.com
Orcid ID: 0000-0003-2545-0000

Öz: 1878 Berlin Antlaşması ile uluslararası bir hal alan Ermeni meselesi, Gladstone'un 1892'de 4. kez Başbakanlık koltuğuna oturmasıyla çok farklı bir yapıya büründü. Bu tarihten sonra başta İngiltere olmak üzere bir taraftan Vilayat-ı Sitte ıslahatının yapılması için Osmanlı Devleti'ne baskı yaparlarken diğer taraftan Ermenilere de kan dökmedikleri takdirde kendilerine yardım edemeyecekleri telkininde bulunuyorlardı. Bu telkinler meyvesini verdi ve 1895 ve 1896'da Osmanlı da birçok vilayette neredeyse eş zamanlı Ermeni İsyancıları yaşandı. İsyancı yaşanan vilayetlerden biri de Sivas Vilayeti idi. Bu isyancılar diğer vilayetlerde olduğu gibi Sivas Vilayeti'nde de askeri tedbirlerle bastırıldı. Çalışmada, Sivas Vilayeti'nde ortaya çıkan Ermeni isyancılarının bastırılması ve taşrada yeni teşkilatlanan polisin, sürece ne gibi katkısının olduğunun ortaya konulması amaçlanmıştır. İsyancıların yoğunlaştığı 1895-96 yıllarında vilayet merkezi ve bağlı sancaklardan Amasya ve Tokat ile bazı kazalarda meydana gelen isyancılar ve polisin müdahalesine de yer verilmiştir. Bahsi geçen döneme ait Başkanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan belgelerin analizleri yapılarak iç güvenliğe yönelik polisin faaliyetlerinin tespiti sağlanmıştır. Arşiv belgeleri dışında salnameler ve telif eserlerden de istifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sivas, Tokat, Amasya, Ermeni İsyancıları, Polis

Abstract: The Armenian issue, which became international with the Berlin Treaty of 1878, took on a very different structure when Gladstone became Prime Minister for the fourth time in 1892. After this date, on the one hand, England, primarily, put pressure on the Ottoman Empire to carry out reforms in the Sitta Provinces (Vilayat-I Sitte), on the other hand, they were suggesting to the Armenians that they would not be able to help them unless they shed blood. These suggestions bore fruit, and in 1895 and 1896, Armenian Revolts occurred almost simultaneously in many provinces of the Ottoman Empire. One of the provinces where the revolt took place was the Sivas Province. These revolts were suppressed by military measures in Sivas Province, as in other provinces. The aim of the study is to reveal the suppression of the Armenian revolts that emerged in the Sivas Province and the contribution of the newly organized police in the provinces to the process. The revolts that took place in the provincial center and affiliated sanjaks, Amasya and Tokat, and some districts in 1895-96, when the revolts intensified, and the intervention of the police was also included. By analyzing the documents in the Presidential Ottoman Archives of the mentioned period, the activities of the police regarding internal security were determined. In addition to the archive documents, yearbooks and copyrighted works were also used.

*Geliş Tarihi:*26.08.2024

*Kabul Tarihi:*04.11.2024

*Yayın Tarihi:*31.12.2024

Atıf: Kahraman, O. & Kozak, Y. (2024). 1895-1896 Ermeni isyancıları sırasında Sivas polisinin faaliyetleri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(3), 1550-1562. Doi: 10.33437/ksusbid.1538855

GİRİŞ

Osmanlı Devleti gerileme dönemiyle birlikte toprak kayıpları yaşamaya başladı. Fransız İhtilali'nin yaydığı milliyetçilik akımı, Rusya'nın Osmanlı aleyhine genişleme politikası 19. yüzyıl boyunca toprak kayıplarını arttırdı. İngiltere, Fransa ve Rusya'nın da destekleriyle Osmanlı Devleti'ne bağlı Balkan Devletleri bağımsızlıklarını kazandı. Osmanlı Devleti'nin karşı koyamadığı bu parçalanma sürecinden diğer azınlık unsurlar da cesaretlenerek kalkışmalara girişti veya buna yönelik hazırlıklar yaptı. Millet-i Sadıka olarak tarif edilen Osmanlı Ermenileri de dış tesirlerin etkisiyle milliyetçi hareketlere girişti. Milliyetçi örgütlenmeler bağlamında Ermeniler ilk olarak 1860 yılında "Hayırsever Cemiyeti", 1866'da "Fedakâr Cemiyeti", 1870'de "Okul Sevenler Cemiyeti", 1876'da "Araratlı Cemiyeti", 1879'da "Doğu" ve "Kilikya" Cemiyetleri", 1880'de "Silahlılar" ve "Kadınlar" Cemiyetleri", 1881'de "Anavatan Savunucuları Cemiyeti", 1881'de "Kurtuluş İçin Birlik Cemiyeti", ve 1882'de "Kara Haç Cemiyeti" gibi yapılar ile örgütlenme sürecinin temellerini attı. Daha sonra bağımsız bir Ermeni devleti kurmak amacıyla bu cemiyetlerden daha icraatçı komitalar da kuruldu (Doğan, 2008: 309).

Ermeniler bir yandan örgütlenirken diğer yandan uluslararası siyaset menfaatlerine uygun hale gelmeye başladı. Rusya'nın Osmanlı politikası ve 1877-78 yıllarında gerçekleşen Osmanlı-Rus Savaşı Ermenilerin lehine gelişen bir takım olayları da beraberinde getirdi. Osmanlı Devleti kaybettiği savaş (93 Harbi) sonrası imzaladığı Berlin Antlaşması'nın 61. maddesi ile Ermenilerin yaşadığı yerlerde ıslahat yapmayı kabul etti. Böylece Ermeni Meselesi uluslararası bir sorun halini aldı (Karaca, 2005: 71; Uçarol, 2010: 418-419). Berlin Antlaşması arifesinde İngiliz elçisi ile görüşen Ermeni Patriği, Avrupalı devletlerin ilgisini çekmek için isyan etmek zorunlu ise bunun zor olmayacağını beyan etmişti. Antlaşmadan kısa bir süre sonra Ermenilerin yaşadıkları bölgelerde yavaş yavaş kıpırdanmalar başlarken, Zeytun gibi bazı yerlerde de Ermeni isyanları baş gösterdi (Gürün, 1985: 126-127; Küçük, 1984: 102-103).

Rusya, Berlin Antlaşması ile Şark Meselesi bağlamında Osmanlı Devleti'ni Avrupa'dan tasfiye ederken, öte yandan Anadolu topraklarında da benzer kurguya başvurdu. 93 Harbi'nde işgal ettiği Doğu Anadolu vilayetlerindeki Ermenileri kendi emelleri doğrultusunda kıskırtmaya çalıştı. Rus propagandasıyla harekete geçen Ermeniler, aralarındaki mezhep anlaşmazlıklarını bir kenara bırakarak ortak amaç hedefiyle örgütlü bir yapıya dönüştü. Patrik Nerses başkanlığında toplanan Ermeni milleti meclisi, Rus Çarı'na başvurarak, Doğu Anadolu'da işgal ettikleri bölgeleri Osmanlı Devleti'ne geri vermemeleri ve kendileri için uygun ortamın sağlanmasına kadar işgalin devam etmesini talep etmişti. Edirne'de yapılan mütareke görüşmelerine de heyet gönderen Ermeniler, burada Rus murahhas heyetinde bulunan elçi İgnatiev ile görüştü. İgnatiev; Osmanlı topraklarında Ermenistan diye bir bölgenin olmadığını, Ermenilerin dağınık halde yaşadıklarını ancak vakit kaybetmeden mücadeleye girişmeleri telkininde bulundu (Küçük, 1984: 2-3).

1880'lerin ortalarına doğru Avrupa'da Ermeni hareketinden ilk olarak söz edildi. Fransa, İngiltere, Avusturya ve Amerika'ya dağılmış olan Ermeniler bir ortak hareket için birleştiler. Milli komitalar kuruldu. Fransızca, İngilizce gazeteler çıkarıldı. Ermeniler ilk önce kendi davaları için Fransa'yı kazanmaya çalıştılar. Bu amaçla Fransa'nın kahramanlık, şövalyelik ruhlarına hitap eden yayınlar yaptılarsa da Fransa bu kişilerle ilgilenmedi. Ermeniler Londra'da ise iyi karşılandı. Dönemin İngiliz Başbakanı William E. Gladstone ve kabinesi Ermenileri topladı ve kendilerine yardım vadetti. Bu tarihten sonra propaganda komitaları Londra'ya yerleşerek oradan faaliyetlerini yürütmeye başladılar (Evren, 2002: 85-86). 1888'e gelindiğinde İngiltere'de "İngiliz Ermeni Komitesi" kuruldu. Gladstone'un mensubu olduğu liberal partinin bazı önde gelen mensupları da bu komitaya katıldı. Böylece komita, Ermeni meselesinin en önemli merkezlerinden biri haline geldi (Küçük, 1984: 101).

Osmanlı Devleti'nde büyük çaplı Ermeni isyanlarını başlatan iki komita vardı. Bunlardan ilki Avrupa'da eğitim almış yedi Rusya Ermeni'si tarafından 1887'de Cenevre'de kurulan ve sonra İstanbul'da merkez açan İhtilalci Hınçak Partisi'ydi. Komitanın amacı, Doğu Anadolu bölgesinde Rus ve İran Ermenistanlarıyla birleşik büyük Ermenistan devletini kurmaktı. İzlediği yol ise terör, gerginlik yaratma, propaganda ve örgütlenme faaliyetleriydi. Komitalardan diğeri ise 1890'da Tiflis'te ortaya çıkan Taşnaksutyun'du. Komitanın amacı, Ermeni komitalarını birleştirmek, Anadolu'da isyanlar tertip

etmek, Ermenileri silahlandırmak ve örgütlemek ve nihayetinde bağımsız bir Ermenistan Devleti kurmaktı. Hınçak cemiyeti/komitası, Merzifon, Tokat, Amasya, Arapgir ve Yozgat gibi mülki-idari birimlere örgüt elemanlarını yollayarak faaliyetlere başladı (Gürün, 1985: 130-154; Günay, 2020: 20-21).

1892 yılına gelindiğinde Ermeniler için yeni bir dönem başlıyordu. Zira İngiltere’de iktidara Gladstone tekrar gelmişti. Gladstone bu yeni dönemde Ermeni sorununun halkın gündemine tekrar gelmesi gerektiğini bu durumun ise halkın desteği ile mümkün olacağını ifade ediyordu. İngiltere Başbakanı Gladstone yeni dönemde ülkesinde kamuoyu oluşturmak amacıyla “kan dökülmez ise biz müdahale edemeyiz. Kan dökün ki işe karışalım” şeklindeki telkini Yozgat ayaklanması sırasında yakalanan Ermenilerin ifadelerinde ortaya çıktı (Karaca, 2014: 239). Bu tarihten itibaren Osmanlı ülkesinde Ermeni isyanları artmaya başladı.

Bu iki yapıdan özellikle Hınçak komitası 1890-1895 arasında Erzurum Olayı, Kumkapı Gösterisi, Sason İsyanı, Bab-ı Âli Olayı ve Zeytun İsyanı’nı çıkarttı. Bahse konu tarihler arasında Taşnakların organize ettiği olaylar ise Osmanlı Bankası Baskını ve İkinci Sason İsyanı’dır (Yıldız, 2015: 61). 1895’e gelindiğinde ise Anadolu’da neredeyse eş zamanlı isyanlar yaşandı. Bu isyanların bazıları 1896’da tekrarlarlarken, tekrarlanan yerlerden farklı ve yeni yerlerde Ermeni isyanları yaşandı.

Berlin Antlaşması sonrası gelişen olaylar akabinde Sivas’ta da 1880 yılında ilk Ermeni kalkışması yaşandı. Bu ayaklanma girişimi bastırıldı ancak olaylar 1890 sonrasında yeniden tırmanmaya başladı.

Sivas Vilayeti’nde İlk Ermeni Olayları

Sivas Vilayeti’nde meydana gelen isyana geçmeden önce vilayetin 1894-97 yılları arasındaki demografik yapısına bakmanın faydalı olacağı kanaatindeyiz. Zira Ermeniler talep ettikleri topraklarda nüfus yoğunluğuna sahip olmamalarına rağmen ayrılıkçı faaliyetlerini ve sözde haklılıklarını Avrupalı devletlere kabul ettirme çabasındaydı. Osmanlı Devleti’nde modern anlamda ilk nüfus sayımı 1831 yılında yapıldı. Takip eden dönemde devlet, ihtiyaç duyduğunda nüfus sayımları yaptı. 1894 yılı nüfus verileri incelendiğinde Sivas Vilayeti toplam nüfusu 926.564’tür. Bunun 766.559’u Müslüman, 116.266’sı ise Ermeni’dir. İki unsurun toplamı 882.825’tir. Toplam nüfustan bu miktar çıkarıldığında 43.739 kişi ise Protestan, Rum, Katolik, Yahudi ve diğer unsurlardan meydana gelmektedir (Karpaz, 2010: 316-317). 1895 yılı nüfus verileri incelendiğinde Sivas Vilayeti toplam nüfusu 959.495’tir. Bunun 790.348’i Müslüman, 120.222’si ise Ermeni’dir. Yukarıdaki nüfus verilerinde olduğu gibi bu yıl ki verilerde de geri kalan nüfus Protestan, Rum, Katolik, Yahudi ve diğer unsurlardan meydana gelmektedir (Karpaz, 2010: 322-323).

1897 yılı nüfus verileri incelendiğinde Sivas Vilayeti toplam nüfusu 980.876’dır. Bunun 807.651’i Müslüman, 123.204’ü ise Ermeni’dir. Sivas Vilayeti’nde Sadece Müslüman ve Ermeni yaşamamaktadır. Bunlarla birlikte Protestan, Rum, Katolik, Yahudi ve diğer unsurlarda bulunmaktadır. Konumuz gereği diğer unsurların nüfus sayılarına yer verilmemiştir. Müslümanlar ile Ermenilerin nüfusu toplanıp genel nüfustan çıkarıldığında sonucun diğer unsurlara ait olduğu ve Sivas’ta diğer unsurlara ait nüfusun az olduğu anlaşılmaktadır (Karpaz, 2010: 330-331). Ayrıca Ermeni nüfusun bahse konu tarihler arasında Müslüman nüfustan çok aşağıda olduğu da görülmektedir. Müslüman nüfusa oranla nüfus sayıları bu derecede az olan Ermenilerin isyan etmesi dikkate şayan bir durumdur. Bu durum İngilizlerin ve Rusların Osmanlı politikası ile açıklanabilir. 1878’e kadar millet-i sadıka olarak anılan Ermenilerin bu tarihten kısa bir süre sonra bu kadar büyük çaplı isyan hareketine kalkışmasında dış etkilerin olduğu gerçeği göz ardı edilemez. Her ne kadar 1895’te Ermeniler isyan etmişse de isyana tüm Osmanlı coğrafyasındaki Ermenilerin katılmadığı da bir başka gerçektir.

Sivas’ta ilk Ermeni olayları 21 Ekim 1880 tarihinde İskender isimli bir tüccarın Sivas merkeze 65 km uzaklıktaki Hanlı ve Kayadibi köyleri sınırlarında öldürülmesi üzerine başladı. Aslında sıradan bir gasp ve cinayet olayı, Ermenilerin ayaklanması için fırsata dönüştü. Vali Hakkı Paşa’nın konağı etrafında toplanan Ermeniler, Paşa’ya hakaretimiz eylemlerde bulundu. Paşa yapılan taşkınlıkları sabırla karşılayıp ahaliye nasihatlerde bulundu ve oluşacak karışıklığı önledi. Bunda isyan için toplanan Ermenilerin çevresinin Müslüman Türkler tarafından sarılmasının da etkisi vardı. Paşa, bununla

yetinmeyerek bölgedeki Ermeni ahalinin önde gelenleri ile bir dizi görüşme gerçekleştirerek onlara nasihatte bulundu. Bunun haricinde askeri tedbirler almayı da ihmal etmeyen Paşa, merkezden Sivas'a takviye askeri personel talep etti ve üç bölükten oluşan bir kuvvet hazırlandı. Ermeni İskender'in katillerinin bulunması için tahkikat başlatan Paşa, 23 Ekim 1880'de Tokat, Amasya, Yozgat, Yıldızeli, Tenos, Koçkiri, Aziziye, Darende, Gürün ve Divriği sancak ve kazalarına birer telgraf gönderdi. Söz konusu telgrafta, bölgelerindeki şüpheli şahısların ve yolcuların üzerinin aranmasını ve bulunan en ufak ipuçlarının dahi kendisine rapor edilmesini istedi. Yapılan inceleme neticesinde İskender'in ölümünde Sivas Ermeni piskoposunun parmağı olduğu tespit edilince piskopos mahkeme kararıyla vilayet dışına çıkarıldı (Kuzucu, 2008: 78-102). Burada dikkat çeken uygulamanın günümüzden yaklaşık 144 yıl önce, günümüzde de vilayetlerde zaman zaman tatbik edilen "Huzur Uygulamalarına" benzer uygulamanın Sivas'ta Hakkı Paşa'nın Tokat, Amasya, Yozgat, Yıldızeli, Tenos, Koçkiri, Aziziye, Darende, Gürün ve Divriği mülki-idari birimlerindeki yetkililerden yapılmasını istemesidir. Bu önleyici bir uygulama olup askeri personel tarafından yapılması da önemlidir.

Sivas Valisi Hakkı Paşa, 1880'de Sivas merkezde yaşanan Ermeni olaylarını bastırmaya muvaffak oldu. Bu tarihten sonra 1890'a kadar Sivas'ta birkaç küçük olay dışında Ermeni olayı yaşanmadı. Fakat mezkûr tarihten itibaren Ermeniler vilayetteki zararlı faaliyetlerini tekrardan artırmaya başladı (Yüksel, 2015: 128).

1893 yılında vilayetin Amasya Sancağı'nın Merzifon Kazası'nda Amerikan Board misyoner teşkilatı marifetiyle bir Ermeni hadisesi meydana geldi. Devrimci Ermeni gençlerini yetiştirme ve himaye etme amacını şiar edinen Amerikan Board misyoner okulları isyanı komitacılarla birlikte organize etti. Ermeni komitacıları tarafından; Müslümanların selameti için İngiliz idaresinin kabul edilmesi ve padişah Abdülhamid'in tahttan indirilmesi gerekliliğini belirten iki afiş hazırlandı. Eş zamanlı olarak Tokat, Ankara, Amasya, Çorun, Yozgat ve Diyarbakır gibi şehirlerde de umumi yerlere asılan afişlerle Müslüman Türk ahaliyi kıskırtma girişiminde bulunuldu. İsyanın bastırılmasının ardından yapılan tahkikatta itirafçılar, ayaklanmanın Hınçak komitasınca Atina'dan organize edildiğini ve Merzifon'da ise Amerikan kolejinden harekete geçildiğini ifade etmişlerdir. Tahkikat sonrası yapılan geniş çaplı tutuklamalar ile olayın derinlemesine araştırılması sonucunda ayaklanmanın basit bir kalkışma olmadığı ve genel bir ayaklanma hüviyeti taşıdığı anlaşıldı (Aydın, 2007: 500-503).

Osmanlı Devleti'nde 1892'den itibaren ağırlıklı olarak ise 1895 ve 1896 yıllarında toplam 28 vilayet ve sancakta Ermeni isyanları yaşandı. Özellikle 1895 yılında başlayan isyanlar neredeyse eş zamanlıydı. 1895'te isyan başlayan vilayet ve sancaklar arasında Sivas, Amasya, Tokat ve Karahisar Sancakları ile Divriği, Merzifon, Niksar, Erbaa kazaları yer almaktaydı (Karaca, 2005: 167-168; Yüksel, 2015: 123-148). Merzifon İsyanı; Aziziye, Tonus, Gümüşhacıköy kazalarında yaşayan Ermeniler üzerinde etkili oldu. Bahse konu yerlerde büyük-küçük hadiseler yaşandı (Yüksel, 2015: 144).

Sivas merkezde meydana gelen Ermeni olaylarına karşı alınan tedbirlerden bazıları şunlardır: Sivas'ta yaşanan 1895'teki olayların başlamasından kısa bir süre sonra olaylara vilayetteki fırka kumandanlığına bağlı birlikler, vilayet polisi, zaptiye ve jandarma müfrezeleri tarafından müdahale edildi, olaylar kısa sürede bastırıldı. Bu tedbirden başka vilayet merkezinin hemen her tarafında büyük çoğunlukla askeri personel tarafından devriyeler düzenlendi. Benzer olayların yaşanmaması için de devriye birlikleri oluşturularak sokak başlarına yerleştirildi. Ayrıca çarşı merkezindeki asker sayısı 500'e yükseltildi (BOA, Y..PRK.ASK., 108-37, H-24-05-1313). Karahisar'da da meydana gelen isyan sırasında kaymakamlık, çatışmaları önlemek için devriye kolları görevlendirdi. Amasya'daki olaylar esnasında da askeri tedbirlerle olayların büyümesinin önüne geçildi. Niksar olaylarını bastırmak için bölgeye Merzifon ve Amasya'dan takviye askeri birlikler gönderildi (Yüksel, 2015: 130-147). Görüldüğü üzere vilayetteki isyanlar askeri tedbirlerle bastırıldı. Fakat Devlet Arşivlerinde yapılan incelemelerde isyan olaylarının yaşandığı dönemde olayları yatıştırmak için askeri personel ile birlikte polislerin de görevlendirildiği görülmektedir. Bu çalışmada isyan sırasında yahut olaylar bastırıldıktan sonra benzer olayların yaşanmaması için alınan tedbirler arasında polise ne gibi görevler verildiği ortaya konulmaya çalışıldı.

Sivas Vilayeti Polis Yapılanması

Osmanlı'da Polis Teşkilatı'nın kurulmasına yönelik çalışmalar Tanzimat sonrasında başladı ve nihayet 1845'te polis ibaresiyle teşkil edildi. Ertesi yıl lağvedilen Polis Teşkilatı 1879 tarihinde tekrar

ihdas edildi. 1885 yılına gelindiğinde ise Osmanlı'nın 30 vilayeti ile 6 doğrudan merkeze bağlı sancağı ve 1 mutasarrıflığında polis birimi kurulmuş olup toplam polis mevcudu 1001'di (Gören, 2018: 71-84). Bahse konu tarihte Sivas'ta 1 polis amiri 5 polis neferi olmak üzere toplam 6 polis görevliydi (Gören, 2018: 79; Salname-i Vilayet-i Sivas, H. 1304 (M. 1886): 139).

16 Haziran 1891 yılına kadar 6 kişi ile hizmetine devam eden Sivas polis birimi, bu tarihte artık mevcut polis sayısı ile görevlerini yerine getirmekte yetersiz kalarak zorlanmaya başladı. Bunun üzerine Sivas İdare Meclisi tarafından Sivas Merkez Sancağı ile Tokat, Amasya sancakları ve Karahisar-ı Şarki'ye polis tayini talep edildi. Fakat bütçede karşılık bulunmadığı gerekçesiyle bu talebe olumsuz cevap verildi (BOA, DH.MKT., 1962-34, Rumi (R.) 4 Haziran 1307 (Miladi(M.) 16 Haziran 1891). Bu tarihten sonra da 24 Ocak ve 24 Ekim 1892 tarihlerinde, Sivas ve kazalarında polis istihdamı için merkezden iki defa daha talepte bulunuldu. Bu taleplere de bütçe yetersizlikleri gerekçe gösterilerek olumsuz cevap verildi (BOA, DH.MKT., 2014-85, R. 12 Teşrin-i evvel 1308 (M. 24 Ekim 1892). Fakat Merzifon'da Ermeni fesat cemiyetlerinin faaliyete başladığının ortaya çıkması üzerine cemiyetlerin tespiti amacıyla 15 Ocak 1893 tarihinde Sivas Vilayeti'nden merkeze tekrar Sivas'ta polis görevlendirilmesi talep yazısı gönderildi. Bu yazıya verilen 17 Ocak tarihli cevapta Sivas'a 10 polisin atamasının yapıldığı ifade edildi (BOA, İ..DH., 1301-33, R. 28 Kanun-u evvel 1308 (9 Ocak 1893).

Sivas Vilayeti'nde meydana gelen Ermeni olayları ile daha etkin mücadele edebilmek için ihtiyat efradının da Sivas ve civarındaki vilayetlere gönderilmesi talep edilmişti. Bu talebe, 24 Mayıs 1893 tarihli telgraf nameyle verilen cevapta; Sivas Vilayeti'ne süvari ve piyade olarak polis görevlendirildiği dile getirilmiştir (BOA, BEO, 166 – 12417, H-16-11-1310(1 Haziran 1893); BEO, 215-16093, H-19-11-1310(4 Haziran 1893).

Sivas'a 10 polis ataması yapıldıktan kısa bir süre sonra vilayette yeni polis görevlendirilmesi için Sivas'tan merkeze tekrar talep yazısı gönderildi. Bunun üzerine 22 Mayıs'ta Sivas'a bir serkomiser, üç ikinci sınıf komiser ve yirmi üç polisin daha ataması gerçekleştirildi (BOA, İ..DH., 1304-24, R. 06. 11. 1310 (22 Ocak 1893). Ocak-Mayıs aylarında Sivas Vilayeti'ne önemli sayıda polis atanmasının sebebi olarak Sivas Vilayeti'ne bağlı Amasya ve Tokat'ta gizli cemiyet sayılarında ve faaliyetlerindeki artış gösterilebilir. 16 Ocak 1893 tarihinde Sivas Vilayeti'ndeki toplam polis mevcudu 6 iken, bundan dört ay sonra 22 Mayıs 1893 tarihinde Sivas polis sayısı 38'e yükselmiştir. 22 Mayıs tarihinde yapılan atamalarda serkomiser rütbeli polis amirinin atanmasıyla Sivas Polis Teşkilatı, serkomiserlik düzeyine yükseltilmiştir. Serkomiserlik makamı, 1908 yılında polis müdürlüğü kuruluncaya kadar devam etti (Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, H. 1312 (M. 1894): 474). 1893 yılı çıkmadan Sivas'a 10 polis ataması daha yapıldı (BOA, DH. MKT., 2-17, H. 29.04.1311(09 Kasım 1893).

Vilayat-ı Sitte ıslahatı çerçevesinde ıslahat yapılan vilayetler arasında Sivas'ta yer almaktaydı. Islahat çerçevesinde vilayete 19 Ekim 1895 tarihinde 42 polis görevlendirilmesi talep edildi (BOA, Y..EE., 81-21, R. 07.08.1311(19 Ekim 1895). Talep üzerine 12 Mayıs 1896 tarihinde Sivas Vilayeti'ne toplam 65 polis amir ve neferi görevlendirildi. Görevlendirilen polisler arasında ıslahat kaideleri çerçevesinde gayrimüslim polisler de mevcuttu. Bu polislerin bir kısmı Sivas'a bağlı kazalarda görevlendirildi. Artan ihtiyaçlar neticesinde 1903 yılında Sivas Vilayeti polis sayısı 173'e yükseldi (Kozak-Kahraman, 2021: 300-301).

Sivas Vilayeti ile merkez arasında yapılan bir yazışmada 1902 yılı itibarı ile Sivas'ın asayiş ve inzibatının her zamankinden daha iyi olduğu ve asker, jandarma ve polise yardımcı olacak bir olumsuzluğun bulunmadığı ifade edildi (BOA, DH.TMIK.S., 39-68, H. 03.06.1320(07 Eylül 1902). Bu bilgilerden hareketle Sivas Vilayeti'nin bu tarih itibarıyla herhangi bir personel ihtiyacının olmadığı ve Sivas'ın asayişinin sağlanmasında askeri müdahaleye gerek olmadığı, polis ve jandarmanın asayiş konusunda yeterli olduğu anlaşılmaktadır.

1903 yılında Sivas Vilayeti'ndeki 173 polisin 83'ü Sivas vilayet merkezinde, 35'i Amasya'da, 55'i Tokat'ta 13'ü de Karahisar-ı Şarki'de görevliydi (Salname-i Vilayet-i Sivas, H. 1321(M. 1903): 61-157). Burada dikkat çeken husus Sivas merkez kazasında 1903 yılı itibarıyla görevli polis mevcudu 24'tür. Sivas merkez kazası aynı zamanda vilayet merkezi olmasına rağmen burada polis sayısının az olmasının sebebi vilayet merkezinde polisin haricinde güvenlik gücü olarak asker varlığıyla açıklanabilir. Amasya ve Tokat sancak merkezlerinde polis sayılarının düşük olması yukarıdaki gibi bu sancak merkezlerinde de askerlerin varlığı ile izah etmek pek âlâ mümkündür. Vilayette Ermeni olayları

meydana gelmesine ve ıslahat uygulanan vilayet olmasına rağmen 173 polis arasında Ermeniceye vakıf polis sayısı yetersizdi. Bu durum Sivas'a Ermenice bilen polis görevlendirilmesi için merkezden talepte bulunulmasından anlaşılmaktadır (BOA, BEO,2038-152809, R. 16.01.1319(29 Mart 1903). Bu talebe merkez tarafından olumsuz cevap verildi. 6 Nisan tarihinde Sivas'tan Zaptiye Nezareti'ne gönderilen yazıyla bu defa Ermeniceye tamamen vakıf polis komiseri tayin edilmesi talep edildi (BOA, BEO, 2038-152809, H-08-01-1321 (6 Nisan 1903). Bu talebe verilen yanıtta Ermeniceye vakıf polislerin Bitlis ve Van vilayetlerinde bulunabileceği ifade edildikten sonra bu evsafa polisin bulunması halinde Sivas Vilayeti'nden merkeze bilgi verilmesi istendi (BOA, DH.MKT., 713-48, R. 12 Mayıs 1319(25 Mayıs 1903).

1907 yılına gelindiğinde ise Sivas sancağında 78, Amasya sancağında 33, Tokat sancağında ise 54 olmak üzere toplam 165 polisin görevli olduğu görülmektedir (Salname-i Vilayet-i Sivas, H. 1325(M. 1907): 64-169). Sivas Vilayeti dâhilinde yaşanan ve yaşanması muhtemel Ermeni İsyancıları hususunda polis sayıları düzenli olarak artış göstermiştir. Ancak 1907 yılına gelindiğinde 4 yıl öncesine göre vilayetteki polis sayısında 8 kişilik bir azalma olduğu görülmüştür.

Polisin Ermeni Olaylarıyla Mücadelesi

Osmanlı Devleti'nde 1878 yılından itibaren Ermeni olayları çıkmaya başladı. Olayların çıktığı dönemde Osmanlı Devleti'nde Polis Teşkilatı henüz kurulmamıştı. 1878-1890'lı yıllar arasında devlette kurumsal anlamda çeşitli değişimler de yaşandı. Bunlardan biri de Polis Teşkilatı'nın yeniden kurulmasıydı. Polis teşkilatı 1885 sonrası ülke sathına yayılmış ise de 1885-1893 arasında henüz kadro olarak istenilen düzeyde değildi. Sivas Vilayeti'nde de bu tarih aralığında polis sayısı 6 idi. Bu arada Osmanlı Devleti'nde Sivas Vilayeti'nin de içinde bulunduğu altı vilayette ıslahat çalışmaları yürütülmekteydi. Osmanlı Devleti bir taraftan bu altı vilayette Ermenilerin yürüttüğü gizli fesat cemiyeti/örgütü faaliyetlerini tespit ederek bunlarla mücadelesini sürdürmeye çalıştı, diğer taraftan vilayet-i sitte ıslahatı çerçevesinde Sivas polis mevcudunu arttırdı. Çalışmamızın bu bölümünde Sivas polisinin vilayet dâhilindeki Ermeni olayları ile mücadelesi ele alınacaktır.

Sivas'ta 1895-96'da çıkan Ermeni isyanları da diğer vilayetlerde olduğu gibi askeri tedbirlerle bastırıldı. Bunda polis teşkilatının henüz nicel ve teçhizat olarak çok yetersiz olmasının da etkili olduğu ifade edilebilir. Ermenilerle mücadelede o dönemin güvenlik güçleri arasında yer alan asker, jandarma ve polisin ortak hareket ettiği görülmektedir. Ayrıca Sivas'taki Ermeni olayları esnasında vilayete bağlı sancaklar tarafından, polise ihtiyaç duyulduğu ilk olarak Sivas Vilayet Meclisi'ne oradan da İstanbul'a bildirmesi üzerine atamalar yapıldı.

Sivas Merkez Sancağı ve Sancağa Bağlı Yerlerde Meydana Gelen Ermeni Olayları ve Polisin Faaliyetleri

Anadolu'nun merkezi vilayetlerinden olan Sivas, kuzey-güney ve doğu-batı yollarının kesişme noktasında yer almaktadır. Bu coğrafi ve stratejik özelliği nedeniyle diğer vilayetlerden kaçan Ermeni komitacılarının uğrak yeri oldu. Komitacılarca isyan ve lojistik destek açısından uygun bir bölge olan Sivas ve havalisi Ermeni olaylarından oldukça etkilendi. Vilayet dâhilinde birçok Ermeni aşiretin de bulunması, ayrılıkçı Ermeni komitacılarının propaganda faaliyetlerini rahatça yürütmeleri hususunda Sivas'ı önemli bir merkez kıldı (Özcan, 2007: s. 525).

15 Ekim 1892 tarihli Zaptiye Kumandanlığı'nın müzekkeresinde; Zaptiye Kumandanı, Sivas'a bağlı Aziziye'de bazı şüphelerinden dolayı polis ve zaptiyelere kasabada teftiş icra ettirmektedir. Bu teftişler sırasında bir Ermeni'nin bir Müslüman'ın evine girdiği ve evin üst katında bulunan oda kapılarının bazılarının açık olduğu görüldü. Yapılan incelemede odaların kiracılarının Hristiyan oldukları ve adetlerine aykırı olarak pazar günü odalarını açık bulundurmaları zabıta memurlarının dikkatini çekti (Burada zabıta memurları ile kastın, polis ve zaptiye görevlileri olduğu anlaşılmaktadır). Zaptiye memurları odayı kontrol için içeri girdiklerinde odada bazı Ermenilerin oturdukları, mezkûr kişilerin ellerinde bir kâğıt olduğu ve bu kâğıtları okudukları, bazılarının ise okunanları dinledikleri görüldü. Polisin içeriye girmesi ile birlikte kâğıdı okuyan kişi kâğıdı hemen mabadının altına aldığı güvenlik güçlerince fark edildi. Yazıyı okuyan kişi ile beraberindeki bir kişi yakalandı. Bahse konu şahıslar yakalandıkları evraklarla birlikte gerekli işlemlerin yapılması için ilgili birime götürüldü. Zanlıların, haklarında gerekli kanuni takibin yapılması için adliyeye sevkini gösteren pusula hazırlandığı gibi zanlılardan ele geçirilen evrakların tercümelemleri yaptırıldı (BOA, BEO, 183-13696, H-22-01-1311(5

Ağustos 1893). Polise, zaptiye ile birlikte önleyici/teftiş görevi verildiği ve polisin de görevini bihakkin yerine getirdiği görülmektedir.

Sivas polisi sadece kendi vilayeti veya vilayete bağlı sancaklarda çıkması muhtemel Ermeni olayları ile mücadele etmemiş, Sivas çevresindeki illerde de Sivas ile bağlantılı Ermenilerin çıkarabilecekleri olaylara karşı o vilayetlerin polislerine uyarı yazısı göndererek buralarda polisin teyakuzda olmasını da sağlamıştır. Aşağıdaki örnek olay konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Sivas'tan Trabzon'a gönderilen ve orada da Sivas'taki gibi müzik öğretmenliği yapan Agop'un Trabzon'da bir süre müzik öğretmenliği yaptıktan sonra maaşı kesildi ve görev yaptığı okuldan uzaklaştırıldı. Dolayısıyla da 2 aydan beri şurada burada gezmektedir. Şüpheli hareketleri üzerine bu kişi takip edilmeye başlandı. Söz konusu şahısla ilgili Sivas'tan Trabzon'a uyarı amaçlı yazı gitti ve bu kişinin evinin gözetlenerek yakalanması ve evinde ele geçirilen eşyalarla birlikte Sivas'a gönderilmesi talep edildi. Bunun üzerine Trabzon'dan polis komiseri Cafer ve hafiye Mehmet, evi takibe aldılar. Bir süre sonra polis ve hafiye memuru eve misafir olarak girdi. Bu arada Ermeni müzik öğretmeni de evin odasını açık unutarak odadan ayrıldı fakat tekrar odaya hızlıca girerek evin içindeki kırmızı mürekkeple yazılmış kâğıdı yırtarken polis tarafın yakalandı. Yırtılan kâğıtlar, bir zambak ile başka bir kâğıdın üzerine yapıştırılarak kâğıtlarda ne yazdığı tespit edilmeye çalışıldı. Bu arada konu ile ilgili istinaf mahkemesi savcısına da haber verildi ve savcı da bahse konu şahsı sorgulamaya başladı (BOA, BEO, 107-7959, H-25-04-1310/16 Kasım 1892). Sivas polisinin çevre illerdeki polislerle birlikte hareket ettiği görülmektedir.

Sivas Vilayeti'nin Hafik Kazası'na bağlı 7 saat mesafedeki Tuzhisar Köyü'nde Hınçakyan Ermeni Komitesi'nin bir şubesi olduğu hafiyelerce araştırılıp tespit edildi. Hatta köyden bir kişi söz konusu komita şubesine mahsus dört parçadan müteşekkil mührün bir parçasını tedbir amacıyla hükümete getirip teslim etmek için üç gün önce merkez vilayete getirdi. Fakat bu sırada aslen aynı köyden olup birkaç seneden beri Sivas'ta ikamet eden Ermeni bir şahıs, her nasılsa bu durumu haber aldı ve söz konusu mührü gizlettirdi ise de bu durum hemen ortaya çıkarıldı. Ayrıca polis komiseri ile diğer ilgili kişilere gerekli talimat verilerek ve yeteri kadar da süvari zaptiyesi görevlendirilerek bahse konu köyde gerekli araştırma ve incelemenin yapılabilmesi amacıyla köye gönderildi. Bahsi geçen mührün bir parçası da yine söz konusu komitanın şube reisi Papaz Asdor ve üçüncü parçası dahi şubenin azasından Nişan tarafından gömülmüş oldukları yerden çıkarılıp verildi. Diğer parçası da yine söz konusu şube azasından olup Sivas'ta tutuklanmış olan Basmacı oğlu Ohannes'in elinde iken Ohannes bu parçayı imha ettiğini ifade etti. Ayrıca köy ahalisinin ve şube efradının söz konusu köye yarım saat mesafedeki tarlada gizledikleri eski silahlardan 24 parça tüfek ve tabanca ile yatağan bıçağı ve rovelvor ve yine mezkûr tarlalar içerisindeki gömülü olan bir gaz sandığı ve iki tulum içinde bir takım kitap, risaleler ve evraklar ile birkaç adet rovelvor kurşunu ortaya çıkarıldı. Komita azasından 12 kişi de yakalandı ve merkez vilayete gönderildi. Bahse konu kitap ve risaleler ile evrak arasında bazılarının zararlı olduğu anlaşıldı. Bahse konu ihbara nazaran söz konusu komita şubesine mensup olan eşkiyanın köy ahalisinden olan iki kişinin malları ve hayvanlarını gasp ederek sattıkları ve bu paraları da komitanın silah satın alması için tahsis ettikleri ortaya çıkarıldı (BOA, Y..PRK.UM., 29-25, H-23-07-1311(30 Ocak 1894). Bu parçaların ortaya çıkarılmasında polisin de görevli olması, çıkması muhtemel Ermeni olaylarının önüne geçilmesinde etkili olduğunu göstermektedir.

1 Şubat 1894 tarihinde Sivas'ın Gemerek köyünde bir evrak bulunduğu haberinin alınması üzerine konuyu araştırmak için Sivas Vilayeti tarafından bölgeye polisler gönderildi. Polisin yaptığı tahkikat sonrasında bölgede konuyla ilgisi olduğu değerlendirilen birkaç kişi yakalandı. Yakalanan bu kişilerle birlikte "Hristiyan ölümden ve hapisten korkmaz, devlet memurlarının Ermeni nüfusundan önemi tamamen kalkmıştır, bizim dahi onlara emniyetimiz yoktur, yakında arzumuza ulaşır ve Türklerin elinden kurtuluruz zira Türklerin yapıp ettikleri tahammülümüzün dışına çıkmıştır, cümlesini kılıçtan geçireceğiz" gibi bir takım el yazılarının bulunduğu evrak ele geçirildi. Ayrıca söz konusu yazıların satılmaması için de gerekli tedbirler alındı (BOA, DH.ŞFR., 164-3, R-20-11-1309 (1 Şubat 1894); BOA, DH.MKT., 2065-60, H-27-07-1311(3 Şubat 1894). Polisin olayı aydınlatmak için köy olan olay mahalline gönderilmesi devletin bu konuya verdiği önemin bir tezahürüdür.

12 Mart 1894 tarihinde Sivas'tan Dâhiliye Nezaretine gönderilen yazıda Aziziye Kasabası'nda Ermeni Ohannes ve Kigork kardeşler ile Kars muhacirlerinden Recep ve Osman kardeşler arasında çıkan tartışma, bölgeye gönderilen polis ve zabıta memurlarının gayretleri ile büyümeden bastırıldığı ve

olaylarda ilişiği bulunduğu değerlendirilen 4 kişinin yakalandığı, ayrıca Ohannes'in evinde akmaklı bir tüfek, bir adet rovelvor iki tabanca ve kama ele geçirildiği kaymakamlıktan bildirildi (BOA, DH.şFR., 164-105, R-28-12-1309(12 Mart 1894). Bölgedeki tansiyonun düşürülmesi için bölgeye polis ve zabitanın gönderilerek bu olayın büyüyüp daha büyük bir olaya dönüşmesinin önüne geçildi. Polisin bölgeye gönderilmesiyle bu olayın müteselsil bir olaya dönüşmesinin n alındı.

Tonus Kazası'na bağlı Gemerek Köyü'nde bulunan Ermeni Katolik murahhas vekilleri tarafından Tonus Kaymakamlığı'na bir yazı gönderildi. Bahse konu yazıda, Gemerek'te bir takım olaylar yařandđı ifade edildikten sonra kaza polis komiserinin bir miktar atlı ile birlikte bölgede araştırmada bulunmak ve bölgeyi muhafaza etmek için hemen gönderilmesi talep edildi. Bunun zerine bölgeye birkaç nefer jandarma süvarisi ile polis komiseri ve bir polisin gönderildiği kaymakamlıktan bildirildi. Ayrıca bölgenin emniyet/güvenliğinin daha iyi sağlanması ve inzibat tedbirlerinin biraz daha arttırılması için bölgeye birer zabıta kumandanı, nizamiye ve jandarmadan oluşan 25 nefer ve iki süvari müfrezenin de derhal yola çıkarıldığı Sivas Valisi tarafından Dâhiliye Nezaretine bildirildi. 26 şubat tarihinde askeriyeden konu ile ilgili seraskerliğe gönderilen yazıda eğer bölgede bir olay meydana gelmiş ise bölgeye kaza kaymakamının da hemen hareket etmesi talimatı verildi (BOA, DH.şFR., 164-3, R-20-11-1309 (1 şubat 1894); BOA, DH.MKT., 2065- 60, H-27-07-1311(3 şubat 1894); BOA, Y.PRK.UM., 37-31, R. 25 şubat 1312 (9 Mart 1897); BOA, DH.şFR., 204-151, R-25-12-1312(9 Mart 1897). Osmanlı Devleti'nin bölgede Ermeni meselesinden kaynaklı büyük çaplı olayların yaşanmaması için gerekli polisiye ve askeri tedbirleri aldığını bu örnek olay göstermektedir.

Sivas Taşhan'da 11 Kasım 1895 tarihinde bazı Ermeniler ile Müslümanlar arasında çıkan silahlı çatışma üzerine olayları yatıştırmak için başta askeri kuvvet olmak üzere zaptiye, polis ve diğer personellerin katılımıyla devriye attırıldı. Ayrıca geceleyin bir olayın meydana gelmemesi için de sokak başlarında bekleme yaptırıldı. Böylece Sivas'ta meydana gelen olayların önüne geçilmeye çalışıldı (BOA, A.şMKT.MHM., 660-29, H-24-05-1313(12 Kasım 1895); Y.PRK.ASK., 108-37, H-24-05-1313 (12 Kasım 1895). Osmanlı Devleti'nin olayların büyümesini önlemek için üç kolluk kuvvetinin katılımı ile önleyici tedbir aldığı görülmektedir.

9 Ekim 1896 Cuma günü, duyulan şüphe zerine Sivas'a bir saat mesafede bulunan ve halkı Katolik Ermeni olan Pirkirik köyü tahsildarı Mığırdı'ın evi araştırıldı. Mezkr şahsın evinde çok sayıda silah, mühimmat ve örgütsel doküman ele geçirildi. Mığırdı'ın evinde ele geçirilenler şunlardır; İki adet martin ile iki adet rovelvor ve dört yüz kadar martin ve rovelvor fişengi, iki gürcü başlığı, bir takım sakıncalı evrak ve Turuşak Gazetesi, bu evin civarında bulunan birkaç evde de yine bir martin ve rovelvor ile yirmi beş kadar fişenk. Araştırmada Mığırdı'ın Venedik'te Murat Refail Mektebi mezunlarından olduğu, Dersaadet İttihat İhtilal Turuşakyan Cemiyeti tarafından Sivas ve havalisinde komita teşkili ve ihtilal çıkartmak ve de yaygınlaştırmak için özel olarak gönderildiği tespit edildi ve şahıs yakalandı. şahsın Dersaadet'te kimlerle irtibatlı olduğu da tespit edilerek bu kişilerin de yakalanması ve bunların evleri ile mağazalarının araştırılması için İstanbul'a yazı yazıldı. Ayrıca şahsın yapılan sorgusunda aynı cemiyete mensup olan Samsun'da da bir kişinin olduğu ve benzer faaliyetlerde bulunduğu tespit edildi. Konunun Trabzon Vilayeti'ne bildirilmesi gerekliliği Zaptiye ve Dâhiliye Nezaretleri'ne tebliğ edildi. Konu ile ilgili 15 Ekim'de Zaptiye Nezareti'nden Sivas Serkomiserliği'ne gönderilen yazıda Mığırdı'ın evinde ele geçirilen Gürcü başlıklarının kendisine giydirilerek fotoğrafının çekilmesi ve merkeze yollanması istendi (BOA, DH.TMIK.M., 19-16, H.07.05.1314(14 Ekim 1896). Burada polisin Ermeni fesadı ile ilgili araştırma yapmak için merkezden bir saatlik mesafeye gittiği görülmektedir. Polisin kırsalda gerçekleşen bu olaya gönderilme sebepleri arasında, Ermeni terör olaylarıyla mücadelede diğer kolluk kuvvetlerine nazaran daha tecrübeli olması etkili olmuştur.

Amasya Sancağı ile Sancağa Bağlı Yerlerde Meydana Gelen Ermeni Olayları ve Polisin Mücadelesi

Ermeni olaylarının yařandđı bir diğer bölge de Sivas Vilayeti'ne bağlı Amasya Sancağı'dır. Amasya'nın nüfus yapısı incelendiğinde Sivas merkez sancağı gibi Ermeni nüfus yoğunluğunun Türk/Müslüman nüfusa oranla az olduğu görülmektedir. Ancak bölgede faaliyet gösteren Amerikan Board misyon şefliği buradaki Ermeni olaylarında önemli bir rol oynadı. Amerikan Board tarafından Merzifon'da kurulan Anadolu Koleji modern eğitim veren bir kurumdu ve ağırlıklı olarak ğrencileri

Ermeni gençlerdi. Türk düşmanlığının ideolojik ve kültürel temelleri bu okulda atılıyordu (Tuzcu, 1993: 806). Merzifon, Ermeni olaylarının yaşandığı önemli merkezlerden bir olarak karşımıza çıkmaktadır.

Merzifon'da Ermenileri isyana yönlendiren ve örgütleyen fesat cemiyeti yoğun bir faaliyet yürütmekteydi. Cemiyet üyelerinin yeri tespit edildikten sonra Merzifon'daki polis, asker ve zaptiye memurları tarafından cemiyet üyelerinin bulunduğu yer ablukaya alındı. Bu halde sabaha kadar beklendikten sonra sabahleyin örgüt üyeleri ile çıkan çatışmada örgüt üyelerinden 3 ü ölü, 1 i yaralı biri de canlı olarak ele geçirildi. Çatışmada yaralanan 2 askerden biri, 1 saat sonra vefat etti (BOA, BEO, 202-15139, H-08-11-1310 (24 Mayıs 1893).

Sivas'ta polis mevcudunun artırılma sebeplerinden biri belki de en önemlisi Sivas'ta bulunan ve ayrılıkçı hareketlerde bulunan Ermenilerin çalışmalarıydı. Ermenilerin bu yöndeki faaliyetleri artarak devam etmesi üzerine de Ermenilere yönelik takip ve tarassut faaliyetleri artarak devam etti. Bu faaliyetlerden birinde Amasya ve Merzifon Ermeni eşkiyasından olup dört beş seneden beri takip edilen Merzifonlu Tomayan Artin ile ortağı Bekleyan Mehrendan(?) Amasya'da saklandıkları yerlerde çıkan çatışmada yaralı olarak ele geçirildi. Konu ile ilgili Sivas Polis Serkomiserliği'nden 5 Nisan 1894 tarihinde Zaptiye Nezareti'ne yazılı olarak bilgi verildi. Ayrıca 21 Mayıs 1894 tarihinde mezkur kişilerin fotoğrafları da nezarete gönderildi (BOA, Y..PRK.ZB., 13-18, H. 14.11.1311(21 Mayıs 1894).

Tokat Merkez Sancağı ve Sancağa Bağlı Yerlerde Meydana Gelen Ermeni Olayları ve Polisin Mücadelesi

Sivas Vilayeti'ne bağlı Tokat Sancağı azımsanmayacak sayıda Ermeni nüfusuna ev sahipliği yapmaktaydı. Nüfusları yaklaşık 15 bin civarında olan Tokat Ermenileri de Anadolu'nun diğer bölgelerindeki soydaşları gibi Rusların ve İngilizlerin telkinleri doğrultusunda örgütlenmeye başladı. 1886 yılında Tokat sancağında gizli ve ayrılıkçı Cemiyet-i Hafiyye-i Mezkûra adından bir örgüt teşkil edildi. Tokat Ermenileri esasen iki kısma ayrılmıştı. Birincisi başında Tokat Ermeni Murahhas Vekili olan, zararlı ve ayrılıkçı faaliyetler yürütenler, ikincisi ise Osmanlı Devleti'ne bağlı ve sadık olan ve komitacı Ermenileri hükümete ihbar edenlerdi. Sonraki süreçte ayrılıkçı ve zararlı faaliyetleri tespit edilen Ermeni murahhas vekili Tokat'tan sürüldü (Özdağ, 2014: 431).

Tokat'ta 1888 yılında bu kez Feda-yı Nefs adıyla gizli bir örgüt kuran ayrılıkçı Ermeniler, soydaşlarını Osmanlı Devleti'ne karşı tahrik ve isyana teşvik etti. Daha sonra Hınçak örgütü ayrılıkçı faaliyetlerin organizasyonunda aktif rol aldı. Bu bağlamda silahlı eylemlere başlayan örgüt, 1894 yılının mart ayında kendilerine destek olmadığını iddia ettikleri Ermeni Doktor Jozef'i katletti. Aynı yılın ağustos ayında Ermeni komitacılar, bu kez Tokat'tan İstanbul'a giden posta arabasını soyarak, sürücüsü Mehmet Efendi'yi canice öldürdü. Doktor Jozef ve posta soygunu olaylarından sonra zanlıların yargılanması için Ankara Divan-ı Harp reisi Mustafa Paşa görevlendirildi. Polis ve savcılık sorgu evraklarını değerlendiren mahkeme heyeti iki olayın baş zanlılarına da idam cezası verdi (Aykun, 2014: 382-391).

Tokat'ta bir Ermeni'nin evinde iki Ermeniye yaralayan ve 100 lira para talep eden fakat 100 lirayı alamamaları üzerine iki şahıstan birine 100 liralık senet imzalatan kişilerin bulunduğu haberinin alınması üzerine derhal olay mahalline polis ve zabıta memurları giderek olayla ilgili araştırmalara başladı. Yapılan inceleme ve araştırma neticesinde söz konusu 5 şahsın komita fedailerinden olduğu anlaşıldı. Araştırma neticesinde bu kişilerin senet imzalattıkları evden ayrılıp başka bir eve gittikleri ve o evde silah, kama ve de senetle birlikte buldukları tespit edildi. Bunun üzerine eve yapılan baskınla söz konusu şahıslar yakalandı. Bu bilgi ilk önce Tokat Mutasarrıflığı'ndan Sivas Vilayeti'ne oradan da Zaptiye Nezareti'ne iletildi (BOA, Y..EE., 163-5, H-01-08-1312 (28 Ocak 1895); Y..MTV., 114-1, H-01-08-1312 (28 Ocak 1895).

Tokat'ta Ermeni milletinden üç Ermeni bir başka evde eğlendikten sonra saat yarım sularında (kameri saate göre 12:30 sularında) eğlendikleri evden çıkıp Ermeni Agop'un evine girdiler. Burada Agop'tan tehditle para isterken polis ve zaptiye görevlileri tarafından yakalandılar (BOA, DH.TMIK.M., 2-48, H-17-09-1313 (2 Mart 1896).

Bir başka asayiş olayında Sivas Vilayeti'nden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 21 Haziran 1896 tarihli telgrafta; 21 Haziran günü saat 5 raddelerinde Tokat'ta merkezde bulunan Ölçücü oğlu Bagos'un

evinden 1 el silah atıldı ve Rum Nikola tarafından devriye görevini ifa eden polis komiserine haber verildi. Komiser, söz konusu eve gitti. Evin önünde kalabalık toplanmıştı. Silahın merhum Bagoş'un şoseye bakan evinin penceresinden atıldığı bilgisi toplanmış bulunan bazı kişiler tarafından polise söylendi. Silah sesini duyduktan sonra olay mahalline giden hamal Halit ise silahın Bagoş'un evi ile yanındaki evin arasından atıldığını söyledi. Konu ile ilgili tanzim edilen tutanakta polis komiseri ile hamal Halit ve orada bulunan diğer bazı kişilerin ifadeleri imza altına alındı. Konu ile ilgili 22 Haziran tarihinde merkezden Sivas Vilayeti'ne gönderilen yazıda bu gibi heyecana neden olan adı olayların halkta başka suretle anlaşılması için gereken tedbirlerin alınması talep edildi (BOA, DH.TMIK.M., 7-72, H-11-01-1314(22 Haziran 1896). Burada polisin Tokat'ta devriye attığı görülmektedir ki önleyici olarak bu durum önemli bir husustur.

Niksar'da meydana gelen Ermeni olaylarının araştırılması için Niksar'a serkomiser gönderildi. Serkomiserin yaptığı tahkikat neticesinde olayın zanlısını yakalamak için giden zaptiyenin atılan kurşunla hafifçe yaralandığı daha sonra zanlının yakalandığı ve hakkında gerekli işlemlerin yapılması için mahkemeye teslim edildiği ifade edildi (BOA, DH.ŞFR., 193-77, R-13-04-1312(25 Haziran 1896); DH.TMIK.M., 7-44, H-12-01-1314(23 Haziran 1896). Osmanlı Devleti'nin olayların sebebini araştırmak için bölgeye o tarihte polis teşkilatındaki en üst rütbeli personel olan serkomiser göndermesi bir asayiş olayının büyüyen olası büyük bir Ermeni olayına dönmesini istemediğinin bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir.

21 Haziran 1896 gecesi Tokat'a bağlı Niksar'da Ermenilerin çıkarmış olduğu karışıklık neticesinde Tokat'taki nizamiye askerleri ve ihtiyat zabıtlarının yanı sıra Sivas merkezden de takviye kuvvet talep edildi. Bunun üzerine bölgeye polis gönderildi. Niksar'da bir taraftan olayla ilgili askeri tedbirler alınırken diğer taraftan da polise olarak olayların sebepleri araştırılmaya başlandı. Araştırma sonucunda Sivas'tan Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen 21 Haziran 1896 tarihli ek belgede; ilk bilgilere göre Niksar'da çıkan olayların Ermeniler tarafından çıkarıldığı tespit edildi (BOA, DH.TMIK.M.,7-66, H.10.01.1314(21 Haziran 1896). Niksar polis biriminin, olayla ilgili üzerine düşen görevi yerine getirdiği ve olayın sebebini sığağı sığağına tespit ederek üst makamlara aktardığı görülmektedir.

Niksar'daki olayla ilgili tahkikat yapmak üzere olaydan dört gün sonra Niksar'a bu defa Sivas Vilayeti polis serkomiseri gönderildi. Serkomiserin yaptığı inceleme ve araştırma neticesinde yukarıda da ifade edildiği gibi olayın Ermeniler tarafından çıkarıldığı, ayrıca Ermenilerin kendi evleri ile kiliselerini de ateşe verdikleri ve üç Müslümanın vefatına beşinin de yaralanmasına neden oldukları, olayın faillerinden birinin öldüğü birinin ise kaçmaya çalışırken yaralı olarak yakalandığı belirtildi (BOA, DH.ŞFR. 193-77, R. 13.04.1312 (25 Haziran1896). Osmanlı Devleti'nin bölgenin huzur ve sükûnunu sağlamak için o dönemde Sivas'ta görevli en üst rütbeli polis amirini olay mahalline göndererek araştırma yaptırması, bu olay üzerinden kendisine herhangi bir baskı oluşmasını önlemek içindir. Ayrıca bölgenin asayiş için gerekli bütün çalışmaların yapıldığı, devlet iradesinin tesis edildiği bölge halkına gösterildi.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde çıkan Ermeni olayları genellikle askeri tedbirlerle bastırılmıştır. Ancak bununla birlikte polisin de isyanların bastırılmasında ve tahkikatların izlenmesinde büyük payı olmuştur. 1895-96'da yoğun şekilde yaşanan Ermeni olaylarında askeri birlikler ve divan-ı harp yargılama kurulları ile mücadele edildi. Ermeni olaylarının çıktığı bu dönemde polislerin, askeri personele hem yardım etmek amacıyla olay mahalli sancak ve kaza merkezinden uzaktaki köylere dahi gittikleri görülmektedir. Kırsaldaki Ermeni olaylarında dahi olayları araştırıp, ilgili evrak hazırlayıp, olayları değerlendirme görevlerini yerine getirmiştir. Buradan hareketle bu tarihte Sivas vilayetinde meydana gelen Ermeni olaylarında polisin; devriye görevi yürüterek günümüzün tabiri ile önleyici hizmet yerine getirdiği, olayları araştırmak ve istihbarat görevi yürütmek yoluyla da günümüzdeki gibi hem önleyici hem de adli görev ifa ettiği, olayları tahkik ettiği, olaylar ile ilgili adli evrakları hazırlayıp evraklarla birlikte zanlıları adalete teslim ettiği görülmektedir. Bu açıardan değerlendirildiğinde o dönemde Sivas polisinin, vilayetin asayişinin sağlanmasında sancak merkezi sınırları dışında da önleyici ve adli görev yaptığı görülmektedir.

Sivas polisi, özellikle isyan dönemi dışında meydana gelen Ermenilerin de karıştığı adli olayların, daha da büyüyen isyan halini almasını önlemek amacıyla istihbarat görevini ifa edecek şekilde devriye

gezmiştir. Bu bilgiden hareketle Sivas polisinin günümüzden yaklaşık 130 yıl önce günümüzün tabiri ile İstihbarat, Terör ve İstihbarat görevlerini yerine getirdiği ifade edilebilir. Sivas polisin yaklaşık 130 yıl öncesinden bu tür görevleri yerine getirmesi, hem Sivas polis tarihi açısından hem de polis ve güvenlik tarihi açısından önemli bir ayrıntı olarak karşımıza çıkmaktadır.

1895-96 Ermeni olaylarında polisin görev alması, polise bu tür olaylar karşısında nasıl davranması gerektiği konusunda yeni tecrübeler kazandırmıştır. Polisin, bahse konu tarihten itibaren günümüze kadar söz konusu hafızasına yeni şeyler ekleyerek edinmiş olduğu tecrübe ve bilgi birikimlerini kuşaktan kuşağa aktararak kurumsallığını günümüze kadar devam ettirdiği rahatlıkla söylenebilir. Ermeni olaylarında polisin, devriye atması, isyanın bastırılmasında kolluk kuvveti vazifesi ve isyanlara yönelik soruşturmalarda sanık ifadeleri ve tutanaklarını hazırlama görevlerini yerine getirdiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv vesikaları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

- BOA, A.}MKT.MHM., 660-29, H-24-05-1313(12 Kasım 1895).
- BOA, BEO, 107-7959, H-25-04-1310 (16 Kasım 1892).
- BOA, BEO, 166-12417, H-16-11-1310(1 Haziran 1893).
- BOA, BEO, 183-13696, H-22-01-1311(5 Ağustos 1893).
- BOA, BEO, 202-15139, H-08-11-1310 (24 Mayıs 1893).
- BOA, BEO, 215-16093, H-19-11-1310 (4 Haziran 1893).
- BOA, BEO, 2038-152809, R.16.01.1319(29.Mart1903).
- BOA, İ..DH., 1301-33, R. 28 Kanun-u evvel 1308 (9 Ocak 1893).
- BOA, İ..DH., 1304-24, R. 06. 11. 1310 (22 Ocak 1893).
- BOA, DH. MKT., 2-17, H. 29.04.1311(09 Kasım 1893).
- BOA, DH.MKT., 713-48, R. 12 Mayıs 1319(25 Mayıs 1903).
- BOA, DH.MKT., 1962-34, R. 4 Haziran 1307(16 Haziran 1891).
- BOA, DH.MKT., 2014-85, R. 12 Teşrin-i evvel 1308(24 Ekim 1892).
- BOA, DH.MKT., 2065-60, H-27-07-1311(3 Şubat 1894).
- BOA, DH.ŞFR., 164-3, R-20-11-1309(1 Şubat 1894).
- BOA, DH.ŞFR., 164-105, R-28-12-1309(12 Mart 1894).
- BOA, DH.ŞFR. 193-77, R. 13.04.1312(25 Haziran 1896).
- BOA, DH.ŞFR., 204-151, R-25-12-1312(9 Mart 1897).
- BOA, DH.TMIK.M., 2-48, H-17-09-1313(2 Mart 1896).
- BOA, DH.TMIK.M., 7-72, H-11-01-1314 (22 Haziran 1896).
- BOA, DH.TMIK.M., 7-44, H-12-01-1314(23 Haziran 1896).
- BOA, DH.TMIK.M., 7-66, H.10.01.1314(21 Haziran 1896).
- BOA, DH.TMIK.M., 19-16, H.07.05.1314(14 Ekim 1896).
- BOA, DH.TMIK.M., 87-23, H. 08.02.1318(30 Mayıs 1900).

BOA, DH.TMIK.S., 39-68, H. 03.06.1320(07 Eylül 1902).
BOA, Y..EE., 81-21, R. 07.08.1311(19 Ekim 1895).
BOA, Y..EE., 163-5, H-01-08-1312(28 Ocak 1895).
BOA, Y..MTV., 114-1, H-01-08-1312(28 Ocak 1895).
BOA, Y..PRK.ASK., 108-37, H-24-05-1313(12 Kasım 1895).
BOA, Y..PRK.UM., 29-25, H-23-07-1311(30 Ocak 1894).
BOA, Y..PRK.UM., 37-31, R. 25 Şubat 1312(9 Mart 1897).
BOA, Y..PRK.ZB., 13-18, H. 14.11.1311(21 Mayıs 1894).
BOA, ZB, 67-46, H. 11.11.1316(23 Mart 1899).

Salnameler

Salname-i Vilayet-i Sivas, H. 1304(M. 1886).
Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, H. 1312 (M. 1894).
Salname-i Vilayet-i Sivas, H. 1321(M. 1903).
Salname-i Vilayet-i Sivas, H. 1325(M. 1907).

Literatür Eserler

Aydın, M. (2007), Sivas Vilayeti'nde American board of commissionars for foreign Missions'ın misyonerlik faaliyetleri ve 1893 Merzifon Ermeni ayaklanması, *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu*, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, ss. 485-524.

Aykun, İ. (2015), Ermeni olaylarında Tokat, *Ermeni Ayaklanmaları (1894-1909) Sempozyumu Bildirileri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, ss. 369-410.

Doğan, O. (2008), Ermeni komiteleri hınçak ve taşnaksütun Rus adalet bakanı Y. Muravyev'in Ermeni Komitelerine İlişkin Raporu, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, ss. 307-328.

Gören, H. H. (2018), *Birinci yüzyılında (1839-1938) Türk Polis Teşkilatının Tekâmül, Teşkilat ve Kadro Hareketleri*, Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları.

Günay, N. (2020), *Zoraki İttifaktan yol ayrımına İttihat Terakki ve Ermeniler*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Gürün, K. (1985), *Ermeni dosyası, (Üçüncü baskı)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Evren, G. (2002), *Ermeni sorunundaki çıkar odakları*, Ümit Yayıncılık.

Karaca, T. N. (2005), *Ermeni sorununun gelişim sürecinde Yozgat'ta Türk Ermeni ilişkileri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

_____ (2014), 19. yüzyılda İngiltere'nin Ermeni politikaları, *Tarihte Türkler ve Ermeniler*, C. 10, Türk Tarih Kurumu Yayınları, ss. 221-262.

Karpat, K. (2010), *Osmanlı nüfusu 1830-1914 (2. Baskı)*, Timaş Yayınları.

Kozak, Y. – Kahraman, O. (2021). Sivas vilayeti polis teşkilatının gelişimi (1893-1908), *Karadeniz Araştırmaları*, XVIII/70: ss. 297-312.

Kuzucu, K. (2008), *İsmail Hakkı Paşa'nın Sivas Valiliği ve ilk ermeni olayları (1880-1882)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Küçük, C. (1984), *Osmanlı diplomasisinde Ermeni meselesinin ortaya çıkışı 1878-1897*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Kozak, Y. - O. Kahraman (2021), Sivas vilayeti polis teşkilatının gelişimi (1893-1908), *Karadeniz Araştırmaları*, XVIII/70, ss. 297-312.

Özcan, T. (2007), Sivas Mülhakâtında meydana gelen Ermeni isyanları (1895-1897), *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu*, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, ss. 525-534.

Özdağ, A. (2014), Tokat sancağında Ermeni olayları (1890-1900), *Türkish Studies*, 9/1, ss. 427-438.

Tuzcu, A. (1993), Merzifon'da Ermeni ayaklanmaları, *Belleten*, 57/220, ss. 795-830.

Uçarol, R. (2010), *Siyasi tarih (1789-2010)(8. Basım)*, DER Yayınları.

Yıldız, F., (2015), *Osmanlı Devleti'nde Ermeni terörü 1896 Osmanlı Bankası baskını*, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Yüksel M. (2015), Sivas vilayeti ile çevresindeki Ermeni olayları ve Osmanlı devleti tarafından alınan tedbirler (1892-1896), *Ermeni Ayaklanmaları (1894-1909) Sempozyumu Bildirileri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, ss. 121-177.